

Chronicle

Jubileum prof. Milana Jelínka

ZDENKA RUSÍNOVÁ

Profesor brněnské bohemistiky profesor PhDr. Milan Jelínek, CSc., oslavil v červnu 1993 sedmdesáté narozeniny.

Narodil se 22. 6. 1923 v Brně. Jako mnoho mladých lidí té doby byl i on za války totálně nasazen na práci v Říši. Poslední rok války strávil ve Vídni ve vězení. Po válce vystudoval na Filozofické fakultě v Brně obory čeština, ruština a srbocharvátština. Po krátké praxi středoškolského profesora a nakladatelského redaktora se stal v roce 1953 vědeckým pracovníkem Ústavu pro jazyk český ČSAV. Od roku

1958 působil na Filozofické fakultě brněnské univerzity, zpočátku jako odborný asistent, od roku 1960 jako docent a od roku 1964 jako profesor na katedře českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy. Prošel akademickými funkcemi, do roku 1970 byl prorektorem univerzity. Na počátku 70. let mu však bylo znemožněno učit, a vrátil se proto na Ústav pro jazyk český. V roce 1983 byl penzionován. Těžšíště jeho aktivity se přeneslo z práce převážně odborné na činnost převážně politickou a vydavatelskou. Organizoval ve svém bytě semináře a besedy se zahraničními i domácími filozofy, politology i spisovateli, jimž byla veřejná činnost znemožněna, a spolu se svou ženou a přáteli vydával samizdatovou literaturu. Od roku 1988 přispíval do obnovených „Lidových novin“, v nichž oživil rubriku Jazykové zákampí a navázal tak na tradici Trávníčkovu.

V roce 1990 byl profesor Jelínek zvolen rektorem Masarykovy univerzity. V této funkci setrval tři roky a v současné době působí na Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty v Brně a vypomáhá jako přednášející na nově zřízené fakultě Slezské univerzity v Opavě.

Výrazným rysem Jelínkovy osobnosti je celoživotní snaha zharmonizovat svůj zájem o politické dění se zájmy odbornými. Lze říci, že se mu to do značné míry dařilo a daří, avšak je tomu tak jen díky neobyčejné pílí a životní energii, kterou jubilant oplývá dodnes.

V centru Jelínkovy odborné pozornosti jsou především osudy novější češtiny, její vývoj v 19. a 20. století. Kromě celoživotního zaměření na stylistiku je znalcem problematiky meziválečného purismu a jedním z nejpilnějších posuzovatelů a glosátorů kultury současného jazyka.

Ve své profesi stylistické byl jedním z těch badatelů, kteří se zabývali aktuálními požadavky vyhraňujících se funkčních stylů, dovedl zachytit jejich relevantní vzájemné odlišnosti a zároveň je viděl fungovat v souvislostech jazykových potřeb a jazykové situace celého složitého poválečného období. Hlouběji, a lze říci celoživotně, se věnoval zejména rysům stylu publicistického a odborného.

Česká strukturalistická tradice i školý, v její duchu zastřeněji nebo otevřeněji pracovala takřka celá naše poválečná-lingvistika, znamenaly u profesora Jelínka vždy nejen uvažování o jazykových jevech jako o jevech systémových, ale i snahu pochopit dynamiku vztahu mezi spisovností, hovorovostí a neutrálností jazykových prostředků. Množství statí odborných, hlavně však popularizačních, ukazuje, že jubilant straní především u jevů morfologických i syntaktických živě mluvě středního společenského proudu.

Jako znalec vývoje češtiny se Jelínek prezentuje studii z češtiny období obrození, ale především svým vztahem k jazykovému purismu protiněmeckému, který do značné míry ovlivnil naši jazykovou kulturu předválečnou a jehož důsledky se objevují velmi často ještě dnes. V drobnějších studiích a především ve statí „O nových slovanských evropeismech“ rozšiřuje obzor jednotlivých slovanských jazyků i češtiny především o rozměr vztahu k jazykové oblasti románské a snaží se vidět vzájemné ovlivňování jazyků plasticky a v dynamické souhře na celém teritoriu Evropy, ba dokonce i v přesazích širších. Kromě nepochybného vlivu němčiny byla čeština vystavena především v době poválečné silnému a oficiálně podporovanému vlivu ruštiny.

Dvě statí věnované této problematice svědčí o jubilantově snaze postihnout i obecnější mechanismy při procesu ovlivňování jednoho jazyka jazykem druhým, tentokrát příbuzným.

Z problematiky současné spisovné morfologie zaujala jubilanta dynamická složka slovního druhu předložek, především doplňování jejich repertoáru o tzv. předložky nevlastní, sekundární. Z jeho pera máme rovněž zasvěcenou studii o podstatném a přídavném jménu slovesném, která je součástí nové Mluvnice češtiny.

Kromě monografie věnované stylu novin je jubilant autorem monografie o variantách morfologických, motivovaných různými požadavky funkčních stylů.

Profesor Jelínek je vědcem živě reagujícím na odborné i veřejné dění. Odtud pramení styl jeho práce, díky jemuž vznikla nepřeborná řada statí větších i drobných glos. Došlo v nich na problematiku terminologickou, problémy technického překladu i obecnějších zákonitostí překladu, na problematiku syntaktickou, na jazykovou úroveň a charakteristiku textů propagačních, informačních i uměleckých. Většina těchto statí je uveřejněna v novinách, různých časopisech a sbornících. O jazykové problematice promlouvá často profesor Jelínek na různých fórech, v rozhlasu i televizi, přednáší před publikem odborným i laickým. Ve stále více specializovaném světě je tato šíře záběru již neobvyklá. Doufejme, že zdraví, energie i rozsah zájmů vydrží profesoru Jelínkovi ještě hodně dlouho.

Výběrová bibliografie prací

1950

Novinářský jazyk. Československý novinář 2, 1950, s. 76-77.

1954

Ke stylu literárních prací Ludmily Hořké. In: Adolfu Kellnerovi, Praha 1954, s. 179-192.

1955

Odborný styl. SaS 16, 1955, s. 25-37.

Styl brněnských románů Rudolfa Těsnohlídka. SPFFBU, D 1, 1955, s. 141-152.

1956

Jazyková správnost v novinách. In: Jazyk a styl našich novin, Praha 1956, s. 20-50.
Na obranu infinitivu. Československý novinář 1956, s. 194-196.

1957

O jazyku a stylu novin. RP, Praha 1957, 179 s.

Syntax a stylistika. In: Sborník jazykových přednášek proslavených pro učitele češtiny na odborných školách. Praha 1957, s. 71-75.

1958

Skladebná synonymika. In: O vědeckém poznání soudobých jazyků, NČsAV, Praha 1958, s. 253-256.

Výběr mezi rodem činným a trpným v obrozeneckém odborném stylu. In: Rodné zemi, Brno 1958, s. 239-401.

Nové nepůvodní předložky v obrozenecké češtině. In: Studie ze slovanské jazykovědy, SPN, Praha 1958, s. 153-171.

Parazitní slova. Český jazyk 8, 1958, s. 369-377.

1959

Tentokrát, o nepůvodních předložkách. Československý novinář 1959, s. 86-88.

Porušování harmonie větných členů. Československý novinář 1959, s. 249-251.

Porušování skladebné harmonie v souvětí. Československý novinář 1959, s. 280-281.

Zamyšlení nad předložkou dík/y/ čemu. NŽ 42, 1959, s. 148-156.

1960

Spisovná čeština po roce 1945. In: Vám poděkování a lásku vám. FF BU, Praha 1960, s. 139-166.

O spráhování vazeb, Československý novinář 1960, s. 140-142.

Postavení slovesa v obrozeneckých odborných textech. SPFFBU, A 8, 1960, s. 19-28.

Čeština ve veřejné projevu. Československý novinář 1960, s. 196-197.

1961

O kultuře mluvení. In: Jak kulturně mluvit, a číst. Čs. společnost, pro šíření polit. a vědeckých znalostí, Praha 1960, s. 2-39.

Slovotvorný typ honěná. SPFEBU, A 9, 1961, s. 81-93.

Jaký je vztah mezi jazykem a obsahem literárního díla? Čs. rusistika 6, 1961, s. 238-241.

1962

Vliv vývoje společnosti na vývoj spisovné češtiny v období národního obrození. In: Problémy marxistické jazykovědy, NČsAV, Praha 1962, s. 305-318.

Složená verbální substantiva s dějovým významem. SPFFBU, A 10, 1962, s. 67-72.

Syntaktická schémata nevětná anadvětná. In: Otázky slovanské syntaxe, SPN, Praha 1962, s. 25-30.

Zu einigen theoretischen Fragen der vergleichenden Stilistik der slavischen Sprachen. Wissenschaftliche Zeitschrift der E.-M.-Arndt-Universität Greifswald 11, 1962, s. 359-366.

K nominálnímu způsobu vyjadřování. Funkce dějových substantiv. Acta Universitatis Carolinae 1962. Slavica Pragensia IV, s. 629-634.

1963

K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem. SaS 24, 1963, s.47-54.

Syntaktické tendence odborného stylu. Čs. terminolog. časopis 2, 1963, s. 65-84.

Míšení funkčních stylů v soudobé umělecké próze slovanských národů . In: Čs. přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii, NČsAV, Praha 1963, s. 295-302.

K teoretickým otázkám srovnávací stylistiky slovanských jazyků. SPFFBU, A 11, s. 93-106.

Podstatná jména slovesná se zvrtným zájmenem. NŘ 46, 1963, s. 229-236.

1967

Styl F.X. Šaldy. K stému výročí Šaldova narození. NŘ 50,1967, s. 257-278.

K poměru mezi češtinou a slovenštinou a ke kritériím spisovnosti. In: Kultura spisovnej slovenčiny, Bratislava 1967, s. 114-118.

1968

Nové výrazy předložkové povahy v češtině a ruštině. SPFFBU, A 16, 1968, s. 47-58.

Principy srovnávání syntaktickostylistických tendencí v současné próze slovanských narodů. In: Čs. přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů, Praha 1968, s. 349-356.

Funkce a vývoj syntaktických kondenzátorů v slovanských jazycích. In: Otázky slovanské syntaxe II, UJEP, Brno 1968, s. 389-395.

Uvolňování syntaktické koherence v novodobé české poezii. In: Teorie verše II, UJEP, Brno 1968, s. 113-122, 1969.

Strukturalismus v lingvistické teorii. Filozofický časopis 17, 1969, s. 100-104.

Stylové rozpětí současné spisovné češtiny. NR 52, 1969, s. 111-126: též in: Kultura českého jazyka, Liberec 1969, s. 73-87.

Přechodníkové a příčestní konstrukce v odborné obroenské literatuře. SPFFBU, A 17, 1969, s. 51-F2.

1970

O českém purismu a antipurismu. In: O české literatuře a jazyce, Brno 1970, s. 192-220.

Vývoj obecných stylů v novodobé spisovné češtině. In: O české literatuře a jazyce, Brno 1970, s. 221-243.

Konkurence mezi substantivním kondenzátorem a větným schématem v obrozenské češtině (na materiálu odborných textů). SPFFBU, A 18, 1970, s. 35-48.

1971

Die stilistische Spannweite der heutigen tschechischen Schriftsprache. In: Stilistik und Soziolinguistik. Beiträge der Prager Schule zur Strukturellen Sprachbetrachtung und Spracherziehung. Berlín 1971, s. 54-72.

O českém purismu. In: Přednášky ve XIV. běhu Letní školy slovanských studií v r. 1970, Praha 1971, s. 18-37.

Konkurence infinitivních a substantivních kondenzátův obrozenských odborných textech. In: Miscellanea linguistica, Ostrava 1971, s. 139-145.

1972

Adjektivní přívlastek jako střídný prostředek vedlejší věty v obrozenském odborném stylu. SPFFBU, A 19, 1971, s. 55-63.

Tzv. subjektivní styly a jejich zobrazování v uměleckých textech. In: Literárněvědné studie. Prof. Josefu Hrabákovi k šedesátinám, Brno 1972, s. 337-349 (pod jménem Jana Jelínková).

O nových slovenských evropeismech s předložkovou funkcí vyjadřující obecné vztahy souvislosti a odlišnost. SPFFBU, A 20, 1972, s. 107-122 (pod jménem Oldřich Ševčík).

1973

Podíl modálních prostředků na stylistické charakteristice textu. In: Otázky slovanské syntaxe III, Brno 1973, s. 343-351.

Stylistické aspekty gramatického systému (gramatické dublety a konkurenty) . In: Stylistické studie II, Praha 1974, s.1-129.

1976

Český jazykový purismus z hlediska funkční teorie spisovného jazyka. SPFFBU, A 22 - 23, 1974-75, s. 49-58 (pod jménem Oldřich Ševčík).

Sémantické a syntaktické důsledky verbonominální transpozice sloves. Prace Filologiczne 26, 1976, s. 285-291.

1979

Posuny v stylistické charakteristice jazykových prostředků a jejich kodifikace. In Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti, Academia, Praha 1979, s. 109-121.

Jazyková správnost, a stylová adekvátnostv předkladech odborných textů. In: Kurs odborného ruského technického překladu pro pracovníky VTEI, Pardubice 1979, s. 15-53.

1980

O funkčním stylu literárněkritickém. In: Umění a kritika. Sborník příspěvků z brněnského symposia o kritice konaného v červnu 1979, Blok, Brno 1980, s. 131-143.

1981

Čeština v technických textech. Informační bulletin krajské rady ČSVTS Brno 1981, č. 4, s. 28-35.

1982

O potřebě jednotné odborné terminologie. Informační bulletin krajské rady ČSVTS Brno 1982, s. 50-56.

Syntaktické funkce verbálních adjektiv ve spisovné češtině. Makedonski jazik 32-33,; 1981-82, s. 297-306.

1983

Internacionální, či domácí termíny? Informační bulletin krajské rady ČSVTS Brno 1983, č. 3, s. 59-66.

Kultura fyzikálního textu. In: Nové impulsy. Seminární materiály 4, Brno 1983, s. 3-53.

1984

Text, a množiny konkurenčních výrazových prostředků. In: Štylistické otázky textu, Prešov 1984. s. 26-53.

O češtině každodenní. Blok, Brno 1984 (spoluautor: redakce a 340 s. textu)

1986

Podstatné jméno slovesné (verbální substantivum). In: Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví. Academia, Praha 1986, s. 135-141 (J.B.).

Přídavné jméno slovesné (verbální adjektivum). Tamtéž, s. 141-146 /J.B./.

1987

Jazyk a styl přednášek a jiných odborných vystoupení na veřejnosti. In: Práce s veřejností na výstavách a veletrzích. (Sborník referátů z odborného semináře konaného ve dnech 4.-5. prosince 1986 v Brně. BVV, Brno 1987, s. 27-37.

1989

Český jazyk a jeho užití v propagačních textech. Dům techniky ČSVTS, Brno 1989, 57 s.

O principech tvorby a ustalování fyzikální terminologie. Čs. časopis pro fyziku, sekce A, sv. 39, 1989, s. 172-187.

1991

Pojem funkčního stylu v řečové stylistice. In: Synteza w stylistyce słowiańskiej, Opole 1991, s. 13-19.

1992

Pojetí stylu u pražských strukturalistů. Česká literatura 40, 1992, s. 209-216.

Problematika definice pojmu „styl“. „Stylistyka“ I, Opole 1992, s. 15-26.

1993

Tvořím, Tvoříš, Tvoří. In: O tvořivosti ve vědě, politice a umění II, Brno 1993, s. 35-37.

O stylu poezie Jana Skácela. In: Bílá žízeň, ed. Em. Ranný. Třebíč 1993, s. 61-67.